

Nikola Savić*

Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka

Transferabilne veštine u sistemu visokog obrazovanja: potreba za programima transferabilnih veština na doktorskim studijama Univerziteta u Beogradu

Apstrakt

Svrha istraživanja bila je da se ispita i utvrdi mišljenje doktoranada Univerziteta u Beogradu o uvođenju programa za razvoj transferabilnih veština na doktorskim studijama Univerziteta. Transferabilne, odnosno „prenosive“ veštine jesu ona znanja koja nam mogu biti od koristi u različitim radnim situacijama i poslovnim okruženjima. Ove veštine, često nazivane i *soft skills*, ne moraju biti u direktnoj vezi sa naučnom oblašću i poslovnom delatnošću kojom se bavimo. Neke od njih su: komunikacione, leaderske, organizacione, veštine prezentovanja, veštine timskog rada, rada u grupi. Dakle, reč je o univerzalnim veštinama, prenosivim iz jednog okruženja u drugo, i jednako upotrebljivim na različitim profesionalnim pozicijama. Evropski izveštaji pokazuju da je u poslednjih desetak godina broj univerziteta koji organizuju programe za razvoj transferabilnih veština u okviru doktorskih studija porastao za 50%. Rezultati našeg istraživanja pokazuju evidentnu potrebu za uvođenjem ovih programa i u kurikulumu doktorskih studija na Univerzitetu u Beogradu.

Ključne reči

transferabilne veštine, doktorske studije, Univerzitet u Beogradu, visoko obrazovanje

* nikola.savic@rect.bg.ac.rs

UVOD

Prema podacima iz izveštaja Evropske asocijacije univerziteta, 2007. godine približno 30% univerziteta članica organizacije imalo je programe razvoja transferabilnih veština u okviru svojih doktorskih studija. Ista asocijacija tvrdi da se 2016. godine procenat univerziteta popeo na 85%.¹ Iako se programi razlikuju po obimu, strukturi, pristupu i načinu sprovođenja, činjenice govore da sve više univerziteta nudi raznovrsne programe za razvoj transferabilnih veština studentima doktorskih studija, kao i univerzitetskim nastavnicima.

Programi razvoja transferabilnih veština nastaju iz potrebe da se osnaže doktorski kandidati koji dolaze iz oblasti tehničko-tehnoloških i prirodno-matematičkih nauka² u setu kompetencija koje im mogu biti od koristi u obavljanju svakodnevnih radnih zadataka u akademskom, ali i tržišnom okruženju. Ubrzo se uviđa potreba za razvojem ovih veština i kod doktoranada u oblasti medicinskih nauka.³ Pojedini autori ističu nužnost za razvojem transferabilnih veština i među kandidatima doktorskih studija iz oblasti društveno-humanističkih nauka, kako bi polaznici u punoj meri primenili znanje i analitičke sposobnosti koje su stekli tokom doktorskih studija.⁴ Teorijska rasprava u vezi sa najadekvatnijim modelom realizacije ovih programa na doktorskim studijama prisutna je u seriji izveštaja, predloga i preporuka, kako u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi, Australiji i Ujedinjenom Kraljevstvu⁵, tako i u zemljama potpisnicama Bolonjske deklaracije.⁶ Imajući u vidu navedeno, postavlja se pitanje: *da li kurikulum doktorskih studija na*

¹ Ludwig Neyes, *Course Guide for PhD Transferable Skills Courses*, University of Luxembourg, Luxembourg, 2016, p. 3.

² Sir Gareth Roberts, *SET for success: The supply of people with science, technology, engineering and mathematics skills*. Available from: http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+/http://www.hm-treasury.gov.uk/d/robertsreview_introch1.pdf, (Accessed August 14, 2020), p. iii.

³ *Ibid.*, p. 1.

⁴ Maresi Nerad, Elisabeth Rudd, Emory Morrison and Joseph Picciano, *Social Science PhDs, Five+ Years Out: A National Survey of PhDs in Six Fields*. CIRGE Report 2007-01. Seattle, Wash.: CIRGE. 2007, p. 6.

⁵ Maresi Nerad, "Introduction – Converging Practices in PhD Education", in: Maresi Nerad and Barbara Evans (Eds.), *Globalization and its impacts on the quality of PhD education: Forces and forms in doctoral education worldwide*. Sense Publishers, Rotterdam, The Netherlands 2014, p. 1.

⁶ "Bologna Seminar. Doctoral programmes for the European Knowledge Society", Salzburg, 2005, p. 2. Available from: <https://eua.eu/downloads/publications/salzburg%20recommendations%202005.pdf> (Accessed August 14, 2020).

Univerzitetu u Beogradu treba da obuhvati i sadrži koje se tiču razvoja transferabilnih veština kod doktoranata?

Prvi deo rada obrađuje istorijski razvoj univerzitetskog obrazovanja i ukazuje na raspravu koja postoji u međunarodnoj literaturi, a u vezi sa programima transferabilnih veština. Drugi deo daje pregled postojećeg programa transferabilnih veština na Univerzitetu u Beogradu. Sledi kvantitativno istraživanje, odnosno pregled metodologije, prikaz rezultata sprovedenog istraživanja i sama analiza rezultata. Zaključak donosi završna razmatranja.

KONTEKSTUALIZACIJA ISTRAŽIVANJA

Poslednjih devet vekova donelo je mnoge promene u sistemu visokog obrazovanja i programima doktorskih studija. Prvi univerzitet u Evropi osnovan je 1088. godine u Bolonji i na isti se gledalo kao na gildu nastalu udruživanjem radi ostvarivanja obrazovne delatnosti na društveno uređen način⁷, gde su se studenti okupljali zarad dobijanja znanja i sami upošljavali profesore. Isti su bili angažovani sa punim radnim vremenom na realizaciji kurikuluuma za određenu ekonomsku kompenzaciju.⁸ Početne godine univerzitetskog obrazovanja u Evropi protekle su uz dominantnu predavačku ulogu profesora, odnosno – osnovna misija univerziteta bila je transfer i širenje znanja. Humboltov model, koji nastaje početkom XIX veka u Pruskoj, uvodi korenitu reformu visokog obrazovanja i daje novu viziju univerziteta. Zasnovan na akademskim slobodama, autonomiji univerziteta i jedinstvu nastave i istraživanja, univerzitet dobija moderne obrise.⁹ Navedeni postulati postaće temelj za osnivanje i/ili reformu univerziteta širom Evrope i Amerike, uključujući i Univerzitet u Beogradu koji nastaje 1808. godine. Od Univerziteta u Bolonji, preko Humboltove reforme univerzitetskog obrazovanja, došli smo do Bolonjske deklaracije iz 1999. godine, koja diktira i oblikuje visokoobrazovni sistem u Evropi danas. Deklaracija, između ostalog, predstavlja osnov za usvajanje uporedivih obrazovnih sistema visokog obrazovanja, definiše podelu studija na osnovne i poslediplomske (master i doktorske), uvodi sistem kredita (Evropski sistem prenosa i akumulacije bodova – ESPB model), promoviše mobilnost studenata, nastavnika, istraživača i administrativnog

⁷ Biljana Bodroški Spariosu, *Univerzitetsko obrazovanje pred stalnim izazovima*, Institut za pedagogiju i andragogiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2017, str. 7.

⁸ Anthony Kenny, *Medieval Philosophy: A New History of Western Philosophy*, Vol. 2, Oxford University Press (2005), p. 55.

⁹ Biljana Bodroški Spariosu, *Univerzitetsko obrazovanje pred stalnim izazovima*, nav. delo, str. 39.

osoblja.¹⁰ Konačno, Deklaracija promoviše saradnju u oblasti osiguranja kvaliteta visokog obrazovanja i promoviše evropsku dimenziju u visokom obrazovanju, posebno u pogledu razvoja kurikuluma, međuinstitucionalne saradnje, mreže mobilnosti i integrisanih programa studija, obuke i istraživanja.¹¹

Krunu obrazovanja čine doktorske studije, koje predstavljaju ključni faktor u razvoju nauke i tehnologije.¹² Pojedini autori smatraju da su upravo doktorandi nešto najbolje što institucija može ponuditi (*društvu* – prim. aut.) i da među njima treba tražiti buduće lidere.¹³ Naravno, ne postoji univerzalni set znanja i veština koji svako od kandidata treba da savlada, prođe i nauči da bi se mogao smatrati stručnjakom u svojoj oblasti¹⁴, ali sama očekivanja od kandidata se nisu mnogo promenila¹⁵. Doktorat, pre svega, mora doprineti razvoju naučne oblasti iz koje dolazi i od doktoranada se očekuje ozbiljno poznavanje oblasti kojom se bavi.¹⁶

U sistemu modernog obrazovanja, posebna pažnja posvećena je kontinuiranom učenju, dostupnom kroz različite vidove formalnog i neformalnog obrazovanja, koje, prema nekim autorima, predstavlja resurs i izvor konkurentne prednosti (*pojedince* – prim. aut.) u odnosu na druge.¹⁷ Ide se i korak dalje, i navodi se da klasično obrazovanje nije dovoljno za potrebe današnjeg

¹⁰ “Joint declaration of the European Ministers of Education – The Bologna Declaration of 19 June 1999”. Bologna, Italy, 1999, pp. 1–3. Available from: http://www.magna-charta.org/resources/files/BOLOGNA_DECLARATION.pdf (Accessed August 14, 2020).

¹¹ Biljana Bodroški Spariosu, *Univerzitetsko obrazovanje pred stalnim izazovima*, nav. delo, str. 102.

¹² Sir Gareth Roberts, *SET for success: The supply of people with science, technology, engineering and mathematics skills*, op. cit., p. 10.

¹³ Bianca Bernstein (et al.), “The Continuing Evolution of Research Doctorate”, in: Maresi Nerad and Barbara Evans (Eds.), *Globalization and its impacts on the quality of PhD education: Forces and forms in doctoral education worldwide*. Sense Publishers, Rotterdam, 2014, p. 5.

¹⁴ Carol A. Dwyer, Catherine M. Millett, David G. Payne, *A Culture of Evidence: Postsecondary Assessment and Learning Outcomes*, Princeton, N.J., 2006, p. 13.

¹⁵ Biljana Bodroški Spariosu, *Univerzitetsko obrazovanje pred stalnim izazovima*, nav. delo, str. 13.

¹⁶ Bianca Bernstein (et al.), “The Continuing Evolution of Research Doctorate”, in: Maresi Nerad and Barbara Evans (Eds.), *Globalization and its impacts on the quality of PhD education: Forces and forms in doctoral education worldwide*. Sense Publishers, Rotterdam, 2014, p. 6.

¹⁷ Anetta Der Radivojevic, „Stvaranje klime za prenos znanja i veština u radnoj organizaciji”, *Andragoške studije*, broj I, april 2010, str. 89.

tržišta, te da je potrebna obuka iz određenog seta veština.¹⁸ Naglašava se i veliki jaz između naučnog i tehničkog znanja doktoranada i implementacije tih znanja u radnom okruženju i ističe da upravo zbog toga i postoji razlika između potreba privrede, sa jedne, i „proizvodnje“ kvalitetnog kadra na univerzitetima, sa druge strane. Prisutna je kritika prema doktorandima da nisu u stanju da primene akademsko znanje u praksi, kao i da imaju nedostatak veština, kao što su komunikacione veštine, timski rad ili svest o potrebi komercijalizacije proizvoda.¹⁹ Doktorske studije u dobroj meri sprema doktorande za izazove koji ih očekuju na tržištu rada, pruže potrebno znanje i nauče kritičkom razmišljanju, ali očigledno postoji nedostatak u razvoju određenih kompetencija, što onemogućava svršene doktorande da u punoj meri implementiraju naučeno tokom doktorskih studija. Univerziteti moraju pronaći načina da veštine, kao što su timski rad, pisanje predloga projekata, ili veštine prezentovanja, a koje se trenutno nalaze na marginama programa doktorskih studija²⁰, približe kandidatima, uvrste u kurikulum redovnih aktivnosti na doktorskim programima i na taj način odgovore na potrebe tržišta i omogućće svojim polaznicima da budu još uspešniji u svom poslu.

Kao predlog prevazilaženja novonastale situacije navodi se ideja o tome da svaki student doktorskih studija mora imati minimum dve nedelje po akademskoj godini edukacije iz domena transferabilnih veština. Drugim rečima, visokoškolske institucije su dužne da obezbede odgovarajuće module iz oblasti transferabilnih veština koji moraju biti dostupni doktorandima²¹, a koje će na odgovarajući način pripremiti doktorande za rad u industriji. Treba naglasiti da niko ne dovodi u pitanje premisu da je poznavanje oblasti i dalje najvažniji aspekt doktorskih programa²², ali je činjenica da obrazovni sistem teži određenom setu promena i adaptacije, uglavnom pod pritiskom modernog tržišta.

¹⁸ Carol A. Dwyer, Catherine M. Millett, David G. Payne, *A Culture of Evidence: Postsecondary Assessment and Learning Outcomes*, Princeton, N.J., 2006, p. i

¹⁹ Sir Gareth Roberts, *SET for success: The supply of people with science, technology, engineering and mathematics skills*, op. cit., pp. 29–30.

²⁰ Maresi Nerad, Elisabeth Rudd, Emory Morrison and Joseph Picciano, *Social Science PhDs, Five+ Years Out: A National Survey of PhDs in Six Fields*, CIRGE Report 2007-01. Seattle, Wash.: CIRGE. 2007, p. 6.

²¹ Sir Gareth Roberts, *SET for success: The supply of people with science, technology, engineering and mathematics skills*, op. cit., p. 11.

²² Canadian Association for Graduate Studies, Professional skills development for graduate students. Available from: <https://cags.ca/documents/publications/working/Prof%20Skills%20Dev%20for%20Grad%20Stud%20Final%2008%2011%2005.pdf> (Accessed August 14, 2020), pp. 2–3.

Tržište i obrazovanje su uvek u nekom vidu povratne sprege, ali se čini da tržište i ekonomija nikad nisu imali tako snažan uticaj na sistem obrazovanja. Uostalom, pored istraživačke i nastavne uloge univerziteta, često nalazimo u literaturi pojam „treće misije univerziteta”, koja je važan strateški činilac univerziteta²³, pri čemu se pod „trećom misijom” podrazumeva saradnja industrije i univerziteta, odnosno od univerziteta se očekuje da donosi blagostanje celokupnom društvu.²⁴ Zbog stalnih i turbulentnih promena tokom XXI veka, zahteva se prilagođavanje i fleksibilnost stručnjaka i istraživača na tržištu rada, i naglašava potreba stalnog učenja i usavršavanja iz čitavog seta znanja i veština. Iste više nisu privilegija rukovodećeg kadra ili želja najambicioznijih, već nužna potreba da bi se moglo opstati na poslu i u tržišnoj utakmici.²⁵ Doktorandi danas ne poseduju manje znanja, niti manje veština nego prethodne generacije, ali su očekivanja od njih i prohtevi prema njima veći nego ikada pre.²⁶ Decenijama, programi doktorskih studija su služili kao vid pripreme za akademce koji ostaju da rade u visokoškolskim ustanovama, jer je najveći broj i ostajao na istim: da radi, predaje i istražuje. Danas, pre svega usled finansijske motivacije, značajan broj doktora nauka odlazi na rad u industriju i potrebno im je znanje iz određenog seta veština kako bi se kompetentnije, jednostavnije i brže uklopili u rad i istraživanja u industrijskom sektoru.

Kao jedan od mogućih koraka ka prevazilaženju ovog „nedostatka” predlaže se uvođenje programa razvoja transferabilnih veština u programe doktorskih studija. Pitanje je kako definisati transferabilne veštine i šta se podrazumeva pod konceptom transferabilnih veština? U najširem kontekstu, pojam može biti definisan kao ponašanje koje može biti naučeno i koje može

²³ Tatyana Koryakina, Cláudia S. Sarrico, Pedro N. Teixeira, “Universities’ Third Mission Activities: Challenges to Extending Boundaries”, in: Emanuela Reale and Emilia Primeri (Eds.), *The Transformation of University Institutional and Organizational Boundaries*, Sense Publishers, Rotterdam, The Netherlands, 2015, p. 64.

²⁴ Arend Zomer and Paul Benneworth, “The rise of the university’s Third Mission”, in: J. Enders, H. F. de Boer & D. Westerheijden (Eds.), *Reform of higher education*, Sense Publishers, Rotterdam, The Netherlands, 2011, pp. 82–83.

²⁵ Anetta Der Radivojevic, „Stvaranje klime za prenos znanja i veština u radnoj organizaciji”, *Andragoške studije*, broj I, april 2010, str. 78.

²⁶ Canadian Association for Graduate Studies, Professional skills development for graduate students. Available from: <https://cags.ca/documents/publications/working/Prof%20skills%20Dev%20for%20Grad%20Stud%20Final%2008%2011%2005.pdf> (Accessed August 14, 2020), p. 2.

biti unapređeno kroz obuke.²⁷ Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (Organization for Economic Co-operation and Development – OCED) definiše ih kao veštine primenljive u širokom spektru radnih situacija.²⁸ U korak sa navedenim ide i definicija koja predstavlja svojevrstu sintezu već rečenog. Naime, Hatala i Fleming ističu da se do transfera veština dolazi kada prethodna znanja i/ili sposobnosti utiču na način na koji se novostečena znanja i veštine uče i izvršavaju.²⁹ Tako je, na primer, timski rad preko potreban, gotovo neophodan, svima koji se bave implementacijom projekata i rade u timu na prevazilaženju različitih problema i izazova. Presentovanje radova i javni nastup sigurno ne spadaju u tehničko-tehnološke ili medicinske nauke, ali umnogome znače svima koji se susreću sa presentovanjem rada na naučnoj konferenciji ili potencijalnim donatorima. Organizacione, liderske, komunikacione veštine – predstavljaju dodatne primere navedenog, koje mogu biti naučene i od posebne koristi u različitim radnim situacijama, a opet nužno nisu deo nauke koju doktorand izučava. Najopštije, transferabilne veštine se mogu definisati kao „prenosive” veštine, one veštine koje nam mogu biti od koristi u različitim radnim situacijama. To su, na primer, komunikacione, liderske, organizacione, veštine presentovanja, rada u grupi i slično. Ove veštine ne moraju biti u direktnoj vezi sa naučnom oblašću kojom se bavimo, ali nam mogu biti od koristi da što adekvatnije odgovorimo na razne profesionalne izazove.

²⁷ Canadian Association for Graduate Studies, Professional skills development for graduate students. Available from: <https://cags.ca/documents/publications/working/Prof%20Skills%20Dev%20for%20Grad%20Stud%20Final%2008%2011%2005.pdf> (Accessed August 14, 2020), p. 1.

²⁸ Organization for Economic Co-ordination and Development, *Transferable Skills Training for Researchers, Supporting Career Development and Research*. OECD Publishing, Paris, France, 2012. Available from: https://read.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/transferable-skills-training-for-researchers_9789264179721-en#page4 (Accessed August 14, 2020), p. 16.

²⁹ John Paul Hatala, Pamela R. Fleming, “Making Transfer Climate Visible: Utilizing Social Network Analysis to Facilitate the Transfer of Training”, *Human Resource Development Review*, 6 (1), pp. 34–35.

PRIKAZ PROGRAMA ZA RAZVOJ TRANSFERABILNIH VEŠTINA NA UNIVERZITETU U BEOGRADU – PROGRAM TRAIN

Od 2012. godine Univerzitet u Beogradu razvija i realizuje program razvoja transferabilnih veština pod nazivom TRAIN – Training for the Academic Newcomers, namenjen akademskoj zajednici, sa ciljem da unapredi veštine potrebne za rad na fakultetima i institutima, da poboljša saradnju među akademskom zajednicom, kao i da osnaži kapacitete akademske zajednice za procese prijavljivanja i implementacije domaćih i međunarodnih projekata. U Program su uključena četiri univerziteta iz regiona – Univerzitet u Beogradu, Univerzitet u Novom Sadu, Univerzitet u Sarajevu i Univerzitet u Podgorici, a u razvoj projekta bili su uključeni strani partneri i to: Univerzitet u Gentu, Univerzitet u Kentu, Upsala Univerzitet, Sapienca Univerzitet u Rimu, UP Transfer GmbH, Santander Grupa i Fondacija Kralja Boduena.

Program je dizajniran za nastavno i naučno osoblje Univerziteta, a ne kao program namenjen isključivo studentima doktorskih studija. Ipak, imajući u vidu da značajan deo polaznika ovog programa čine upravo studenti doktorskih studija koji rade pri univerzitetu, navedeni program može biti dobra osnova za dalji razvoj programa transferabilnih veština na Univerzitetu u Beogradu. Prve dve godine projekta, akademske 2012/13. i 2013/14. godina, protekle su u kreiranju programa, dok je u prethodne četiri akademske godine održano ukupno deset iteracija kroz koje je prošlo 352 kandidata. Svi polaznici čine deo nastavno-naučnog osoblja univerziteta, odnosno – u momentu pohađanja TRAIN programa posedovali su važeći ugovor o radu na fakultetima, institutima ili centrima koji su sastavni deo Univerziteta u Beogradu.

Danas se program TRAIN na Univerzitetu u Beogradu sastoji iz osam modula, u čijoj implementaciji učestvuje 20 profesora i stručnih saradnika Univerziteta. Kandidatima su u ponudi sledeći moduli:

1. Metodologija istraživanja, pisanje naučnih radova i prezentacija rezultata
 - a) Modul za društveno-humanističke nauke;
 - b) Modul za tehničko-tehnološke, medicinske i prirodno-matematičke nauke;
2. Didaktika u visokom obrazovanju;
3. Izrada planova i programa visokog obrazovanja;
4. Veštine držanja efektivnih prezentacija;
5. Umrežavanje i timski rad;
6. Priprema prijava za projekte i upravljanje projektima;
7. Preduzetništvo sa pisanjem biznis plana;
8. Erasmus+ program – planiranje, pisanje i realizacija projekata u okviru KA1 i KA2 potprograma.

Modul „Metodologija istraživanja, pisanje naučnih radova i prezentacija rezultata” (1) podeljen je, prema naučnim oblastima, na dva modula – modul za društveno-humanističke nauke i modul za tehničko-tehnološke, medicinske i prirodno-matematičke nauke. Modul ima dva cilja. Prvi je usavršavanje kompetencija potrebnih za koncipiranje i realizaciju istraživanja u različitim naučnim oblastima, a drugi je usavršavanje veština akademskog pisanja i publikovanja radova. Realizacija modula traje dva dana, obuhvata predavanja, diskusije, vežbe i praktični rad. Nakon obuke učesnici bi trebalo da su osposobljeni za jasno formulisanje i obrazlaganje istraživačkih pitanja, postavljanje hipoteza istraživanja, određivanje relevantnih varijabli istraživanja. Osim toga, učesnici se upućuju u korišćenje različitih softverskih alata u pisanju naučno-istraživačkih radova, platformi za prijavu rada u časopisima, da razumeju mere praćenja naučnog doprinosa i postupaka koje obuhvata proces recenzije rada.

„Didaktika u visokom obrazovanju” (2) i „Izrada planova i programa visokog obrazovanja” (3) predstavljaju dva odvojena modula, koji su, zbog bliskosti tema, u svojoj realizaciji spojeni u jedan trodnevni modul. Deo „Didaktika u visokom obrazovanju” polazi od konstruktivističkog pristupa, definisanja i formulisanja ciljeva univerzitetske nastave i željenih ishoda učenja, planiranja i realizacije nastave i procene njenih efekata. Modul usmerava učesnike na razvoj i revidiranje sopstvene nastavne prakse, uz naglašavanje potrebe za „balansiranim” ciljevima i ishodima univerzitetske nastave, metodama nastave i nastavnim aktivnostima, kao i postupcima praćenja i procenjivanja nastavnog procesa, napredovanja studenata i postignuća. Drugi deo modula, „Izrada planova i programa visokog obrazovanja”, fokusira se na razumevanje neophodnosti veze između planiranih ciljeva i ishoda učenja, nastavnih metoda, procene i evaluacije univerzitetske nastave. Izradi nastavnih programa, kao jednom od ključnih elemenata posla univerzitetskog nastavnika, u ovom modulu pristupa se kroz timski rad na analizi nastavnih programa svojih i srodnih predmeta, a sve sa ciljem unapređenja sopstvenih kompetencija za izradu planova i programa visokog obrazovanja.

Modul „Veštine držanja efektivnih prezentacija” (4) ima za cilj upoznavanje učesnika sa konceptima i modelima efektivne komunikacije i javne prezentacije u kontekstu profesije univerzitetskog nastavnika. Rad u okviru modula usmeren je na razvoj veština pripreme i realizacije efektivnih akademskih prezentacija i unapređenje različitih elemenata javnog nastupa kao važnog elementa profesije univerzitetskog nastavnika. Posebna pažnja poklanja se izradi funkcionalnog vizuelnog sredstva i njegovoj kompetentnoj upotrebi u nastavi i za potrebe javnog nastupa. U realizaciji modula dominira praktičan rad učesnika koji podrazumeva veći broj vežbi koje doprinose razvijanju veština za pripremu prezentacije, akademski nastup, javno prezentovanje, izradu prezentacija na zadate teme, njihovo predstavljanje i evaluacija pred grupom.

Kroz modul „Umrežavanje i timski rad” (5) učesnici imaju priliku da se upoznaju sa različitim aspektima dinamike rada u grupi, faktorima koji utiču na donošenje odluka, bar kada je reč o samom radu u u grupi, kao i izazovima koje takav način rada nosi sa sobom. Akcenat modula jeste rad u malim grupama, pri čemu učesnici stiču iskustvo rada u timu i na konkretnim primerima uče obrasce konstruktivne komunikacije u okviru tima. Konačno, učesnici kroz vežbe uče na koji način mogu prepoznati prilike za umrežavanje i kako ih iskoristiti na najbolji način.

U modulu „Priprema prijava za projekte i upravljanje projektima” (6) učesnici se upoznaju sa različitim mehanizmima finansiranja naučno-istraživačkih projekata koje nudi Evropska komisija, kao i sa detaljima pripreme različitih vrsta predloga projekata. Program finansiranja nauke i tehnološkog razvoja Evropske unije „Horizont 2020” je u fokusu ovog kursa. Predavanja su koncipirana tako da učesnici, nakon upoznavanja sa teorijskim postavkama projektnog menadžmenta i načinom apliciranja za evropske fondove, kroz sistem radionica prolaze kroz faze pisanja projektnog predloga. Na interaktivan način, kroz radionice i simulacije, odnosno rad u grupi, dolazi se do odgovora na najčešća pitanja istraživača – kako i gde pronaći projektni poziv, kako sagledati ciljnu usmerenost projektnog poziva, na koji način formirati konzorcijum i pristupiti izradi plana projektnog istraživanja, kako planirati troškove i realizaciju projekta.

Modul „Preduzetništvo sa pisanjem biznis plana” (7) ima za cilj da podstakne svest među novim i budućim akademcima da njihovo znanje može biti društveno i privredno uticajno na različite načine. Ono što ovaj modul nudi jeste niz načina i obrazaca kako vežbom poboljšati šanse za uspeh preduzetničkog poduhvata. Koriste se relevantni regionalni primeri, a sam modul je kreiran na taj način da kompetitivna atmosfera doprinosi praktičnoj upotrebi različitih metoda za rad. Drugi deo modula posvećen je kreiranju biznis plana na osnovama ideja učesnika modula, koji predstavlja moguću matricu za realno upotrebljiv biznis plan.

Modul „Erasmus+ program – planiranje, pisanje i realizacija projekata u okviru potprograma Ključne akcije 1 (KA1) i Ključne akcije 2 (KA2)” (8) u delu posvećenom KA1 programu govori o mogućnostima, pravilima i procedurama prijavljivanja i realizacije projekata mobilnosti profesora, studenata i administrativnog osoblja u okviru budžetske linije Erasmus finansirane od strane Evropske unije. Drugi deo modula obuhvata praktična uputstva i preporuke za pripremu predloga KA2 projekata, njihovu implementaciju i izbor projektnih partnera. Najvećim delom obuka se realizuje kroz interaktivnu radionicu, u kojoj se učesnicima pruža prilika da prođu kroz sve korake pripremanja predloga projekta, a intenzivna diskusija doprinosi razjašnjavanju mnogih detalja o kojima tokom tog procesa treba voditi računa. Krajnji ishod takvog pristupa je jasan uvid u to kako izgleda Erasmus+ KA 2 projekat od svog početka do kraja. Konačno, modul znatnu pažnju posvećuje savetima koji se

odnose na pripremu projektne dokumentacije i izradu logičke matrice projekta (LFM).

Prilično je jasno da neki od modula TRAIN programa, bar prema nazivu, ne mogu lako da se klasifikuju kao moduli transferabilnih veština. Ali, nakon prikaza sadržaja svakog od modula pojedinačno, postaje očigledno da ceo program TRAIN ima za cilj prenošenje transferabilnih veština nastavno-naučnom osoblju Univerziteta u Beogradu i, kao takav, predstavlja primer dobre prakse koji može biti od koristi u procesu uvođenja programa za razvoj transferabilnih veština programe doktorskih studija. Pre rasprave o načinu i modelu uvođenja programa, što je predmet nekih od budućih istraživanja, pristupili smo ovom istraživanju sa ciljem da saznamo mišljenje naučnika koji su pohađali module TRAIN programa o potrebi uvođenja programa za razvoj transferabilnih veština na doktorske studije Univerziteta u Beogradu.

METOD

Uzorak istraživanja

Uzorak istraživanja čine polaznici svih modula TRAIN programa, koji su tokom TRAIN obuka bili studenti doktorskih studija Univerziteta u Beogradu. Ukupno je prikupljeno, i za dalju statističku obradu korišćeno, 108 inicijalnih upitnika. Među 108 doktoranada Univerziteta u Beogradu 75 je ženskog pola a 33 muškog. Iako su svi ispitanici „pripadali” Univerzitetu u Beogradu u trenutku pohađanja TRAIN programa (kao studenti, nastavnici ili istraživači), trenutno je njih 98 zaposleno na nekom od instituta, fakulteta ili centara Univerziteta, a deset trenutno radi izvan Univerziteta. Kada govorimo o starosnoj strukturi našeg uzorka, najveći broj ispitanika je mlađi od 35 godina – 84, a najmanje ih je između 41–45 godina starosti, ukupno 4 ispitanika. Najviše je doktoranada iz oblasti tehničko-tehnoloških nauka (30,6%), potom iz prirodno-matematičkih nauka (25,9%), društveno-humanističkih (24,1%), dok je najmanje doktoranada iz oblasti medicinskih nauka (19,4%).

Instrument istraživanja

Za potrebe ovog istraživanja kreiran je upitnik sa pitanjima (ukupno 18) zatvorenog (5) i poluotvorenog tipa (13).

Pitanjima zatvorenog tipa tražene su informacije o: polu, godinama starosti, trenutnom statusu na nekom od fakulteta, instituta ili centara Univerziteta u Beogradu, naučnoj oblasti, godini doktorskih studija. Pitanja poluotvorenog tipa odnosila su se na obuke za razvoj transferabilnih veština. Tragali smo za odgovorima na pitanja o dosadašnjoj participaciji ispitanika u takvim obukama, mišljenju o tome ko obuke treba da organizuje (univerzitet,

fakultet ili neko drugi), ko da ih finansira (univerzitet, fakultet, doktorand ili neko drugi). Fokus ove grupe pitanja bio je na utvrđivanju mišljenja ispitanika o tome da li kurikulum doktorskih studija treba da obuhvata i sadržaje koji se odnose na razvoj transferabilnih veština, kakav treba da bude status tih obuka, ko treba da ih pohađa.

Istraživanje je realizovano uz pomoć alata *google doc* i trajalo je tri nedelje, od 18. juna do 9. jula 2018. godine.

Prikaz rezultata istraživanja

Ključni nalaz dobijen našim istraživanjem pokazuje da velika većina naših ispitanika, 98 od 108 (90,7%), smatra da kurikulum doktorskih studija, na matičnom fakultetu odakle ispitanici dolaze, treba da obuhvata i sadržaje značajne za razvoj transferabilnih veština. Nešto drugačiji rezultati, ali opet u korist razvoja transferabilnih veština, dobijeni su na pitanje o samoj potrebi da doktorandi prođu obuku iz transferabilnih veština – 102 ispitanika (94,4%) smatra da je potrebno da se svi studenti doktorskih studija, bez obzira na naučnu oblast kojom se bave, usavršavaju iz oblasti transferabilnih veština. Ukoliko podrobnije analiziramo dobijene rezultate, samo je 6 ispitanika mišljenja da kurikulum doktorskih studija ne treba da obuhvati programe transferabilnih veština ili da su navedeni programi nepotrebni doktorandima. Sa druge strane, 102 ispitanika smatra da su programi transferabilnih veština potrebni doktorandima, pri čemu je jedan broj ispitanika mišljenja da programi transferabilnih veština moraju biti deo kurikularnih aktivnosti na doktorskim studijama (98 ispitanika), dok ostatak ispitanika programe smatra korisnim, i mišljenja su da navedeni programi moraju biti dostupni doktorandima, ali kao aktivnost izvan regularnog kurikuluma doktorskih studija na fakultetu.

Samo 10 ispitanika (9,3%) navodi da je matični fakultet sa kog dolaze organizovao obuke iz oblasti transferabilnih veština, a upitani da navedu nazive programa koje su pohađali njih 50 od 55 ispitanika koji su odgovorili na ovo pitanje otvorenog tipa navode module sa programa TRAIN.

Nisu pronađene statistički značajne razlike kada govorimo o naučnim oblastima iz kojih ispitanici koji su izrazili ovakvo mišljenje dolaze – 33 ispitanika dolazi iz oblasti tehničko-tehnoloških nauka, 21 iz medicinskih, 28 iz prirodno-matematičkih i 26 iz društveno-humanistikih nauka. Iako velika većina naših ispitanika podržava uvođenje navedenih programa u okvire kurikuluma doktorskih studija, zanimljivo je osvrnuti se na odgovore kojima se izražava mišljenje da nije potrebno uvođenje programa za razvoj transferabilnih veština u redovne kurikulume doktorskih studija. Primetno je da ispitanici koji nisu deo studija proveli u inostranstvu, bilo da su u pitanju osnovne, master ili doktorske studije, pokazuju određenu distancu prema uvođenju ovih sadržaja u programe doktorskih studija. Naime, 9 od 10 kandidata koji smatraju da kurikulum doktorskih studija ne treba da sadrži programe transferabilnih veština nisu studirali u inostranstvu, a 1 ispitanik koji je deo studija

proveo na nekom od partnerskih univerziteta u inostranstvu nije učestvovao u programima transferabilnih veština na univerzitetu gde je studirao. Sa druge strane, od 98 ispitanika koji su mišljenja da je potrebno uvođenje programa transferabilnih veština u kurikulum doktorskih studija, 34 su deo studija proveli u inostranstvu, od čega je 12 ispitanika učestvovalo u programima transferabilnih veština i tokom studija u inostranstvu.

Rezultati, dalje, pokazuju da 9 od 10 naših ispitanika koji više „ne pripadaju” Univerzitetu u Beogradu (nisu studenti, nastavnici, istraživači), a prošli su TRAIN obuku, smatra da programi doktorskih studija treba da imaju navedene module ili u okviru redovnih kurikuluma (8 ispitanika) ili kao deo vannastavnih aktivnosti tokom doktorskih studija (1 ispitanik). Prema njihovom mišljenju, samo je pretpostavka da će osoba koja je na doktorskim studijama svoju celokupnu karijeru posvetiti naučnom radu. Na promenljivom tržištu rada u modernom društvu to uopšte ne mora biti slučaj. Stoga je, smatraju oni, obuka iz seta transferabilnih veština preko potrebna, jer omogućava lakše prilagođavanje izvan akademskih krugova i vodi bržem snalaženju pojedinaca. Transferabilne veštine mogu pomoći doktorandima da lakše donesu odluke o odabiru karijere nakon doktorskih studija, da steknu samopouzdanje preko potrebno za upravljanje karijerom, bilo da se ista gradi u akademskim krugovima ili u privrednom okruženju izvan univerziteta. Da su programi za razvoj transferabilnih veština suvišni doktorandima, bilo kao obavezan deo kurikuluma ili vannastavna aktivnost, smatra 1 od ovih 10 ispitanika.

Najveći broj naših ispitanika (62) smatra da univerzitet, kao krovna organizacija, treba da bude zadužena za finansiranje programa transferabilnih veština i odgovorna za njihovo kreiranje. Da fakulteti moraju naći načina da obezbede sredstva za finansiranje realizacije ovih programa smatra 45 naših ispitanika. Jedan ispitanik smatra da sredstva za finansiranje treba obezbediti putem međunarodnih projekata. Bilo bi spremno da plati kotizaciju za obuku iz transferabilnih veština 66 naših ispitanika (61,1%), dok 42 (38,9%) navode da nije spremno na takav potez.

ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Pre same analize, važno je još jednom napomenuti da su u istraživanju učestvovali polaznici obuke iz transferabilnih veština, stoga je za očekivati da imaju pozitivan stav o važnosti postojanja i razvoja navedenih programa, ali ostaje nepoznato mišljenje doktoranada prema navedenim obukama, a koji nisu učestvovali u istim. Ipak, navedeno ne umanjuje značaj interpretacije dobijenih rezultata.

Rezultati dobijeni ovim istraživanjem ukazuju na davanje pozitivnog odgovora na postavljeno istraživačko pitanje – da li kurikulum doktorskih studija na Univerzitetu u Beogradu treba da obuhvati i sadržaje koji se tiču razvoja transferabilnih veština kod doktoranata. Podaci apsolutno idu u korist uvođenja

sadržaja za razvoj transferabilnih veština ili kao deo kurikuluma doktorskih studija ili kao deo vannastavnih aktivnosti. Transferabilne veštine su neophodne doktorandima Univerziteta u Beogradu. Pitanje je na koji način programe razvoja transferabilnih veština uvesti na doktorske studije: da li kao redovan deo kurikuluma ili kao vannastavnu aktivnost koja se nudi svim zainteresovanim kandidatima. Traženje odgovora na ovo pitanje ostavićemo za neka naredna istraživanja.

Dobijeni rezultati ne samo da idu u korist uvođenju programa, već se i direktno naslanjaju na teorijsku raspravu sa početka rada. Ispitanici prepoznaju značaj transferabilnih veština kao modela koji povezuje nauku sa privredom i ističu da veštine koje se izučavaju u programima za razvoj transferabilnih veština pomažu u procesu snažnijeg uvezivanja univerziteta sa privredom u celini. Sa jedne strane, otvara se direktna veza za saradnju između univerziteta i privrede, što je tipičan primer ekonomije bazirane na znanju i inovacijama, a, sa druge, dolazi do procesa osnaživanja kandidata koji planiraju da grade svoju karijeru izvan univerzitetskog okruženja, u sistemu privrede. Značaj razvoja ovih veština ogleda se u tome da se kandidatima koji ostaju na univerzitetima olakša saradnja sa industrijom, a kandidatima koji odlaze u industriju što je moguće više pojednostavi prelazak u potpuno novu sferu. Naši ispitanici transferabilne veštine opažaju kao nadogradnju naučnim aktivnostima koje se sprovode na fakultetima i institutima, a koja vodi boljoj organizaciji naučno-istraživačkog rada, kao i pripremi mladih istraživača da spremnije dočekaju i kvalitetnije odgovore na izazove koji ih čekaju kako na fakultetima i institutima tako i u industriji.

Rezultati našeg istraživanja jasno ukazuju na problem nepostojanja obuka za razvoj transferabilnih veština na nivou fakulteta, odnosno – pokazuju da je na nivou univerziteta jedino dostupna TRAIN obuka, koja je namenjena isključivo doktorandima koji rade na fakultetima, institutima ili centrima Univerziteta u Beogradu i koja je, kao takva, nedovoljna. Nepostojanje obuka za razvoj transferabilnih veština, prema iskazima naših ispitanika, predstavlja određeni problem kako u radu u okviru naučne zajednice sa kolegama i studentima tako i u saradnji sa privrednim krugovima izvan naučne zajednice – njihov razvoj može doprineti tome da istraživači na bolji način organizuju svoja istraživanja, prezentuju svoje rezultate, ostvaruju saradnju sa domaćim institucijama, ali i na međunarodnom planu i konkurišu za projekte, čime rade na ličnoj promociji, ali podižu i rejting institucije u kojoj rade.

Iako je motiv za usavršavanje iz oblasti transferabilnih veština, prema iskazima naših ispitanika, pre svega lična dobit i izgradnja pojedinaca spremnih za ekonomiju znanja i bolje lično pozicioniranje na tržištu rada, navedeno u svojoj krajnjoj istanci vodi i podizanju kvaliteta rada institucije: bilo kroz rad doktoranada koji ostaju da rade na univerzitetu i koriste naučeno u radu sa studentima i kolegama, bilo kroz rad doktoranada koji pronalaze posao izvan univerzitetskih krugova. Iskazi naših ispitanika, možda pomalo i neočekivano, ukazuju na značaj koji obuke iz transferabilnih veština mogu

imati i za funkcionisanje pojedinca u svakodnevним životnim situacijama, koje se ne ograničavaju isključivo na radno okruženje.

Bez obzira na odgovor na pitanje da li uvesti program za razvoj transferabilnih veština zbog samog pojedinca, institucije kojoj doktorand pripada ili jačanja veza sa industrijom, čini se nespornim da postoji potreba da iste postanu deo doktorskih programa. Da bi bili kompetentni da svoj rad i svoje znanje adekvatno prenose drugima, da podstaknu druge da se zainteresuju za njihov rad, bez obzira na to da li je u pitanju naučni rad, rad u domenu privrede ili saradnja dva navedena sektora, potrebno je da mladi ljudi koji završavaju doktorske studije rade na razvoju svojih transferabilnih veština, koje se, prema rečima jednog ispitanika našeg istraživanja, „ne mogu naučiti kroz predavanja, već se stiču i usvajaju vremenom, a kursevi tokom doktorskih studija predstavljaju adekvatan model za buduće generacije doktoranada univerziteta”.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Doktorske studije se u značajnoj meri razlikuju od prva dva nivoa studiranja, osnovnih i master studija, i u sebi sadrže drugačiji pristup studijama, pre svega usled istraživačke uloge dokorskog obrazovanja, nastao evolucijom sistema visokog obrazovanja u proteklih osam vekova. Oblast kojom se doktorand bavi treba i mora biti srž doktorskih studija i istraživanja, to se nikada nije ni dovodilo u pitanje. Ipak, čini se da je potrebno, za početak možda fakultativno, omogućiti svim zainteresovanim studentima doktorskih studija da se obučavaju iz seta veština koje će im sigurno biti od koristi u daljem radu i životu, kako na planu individualnog napretka i boljeg pozicioniranja institucije koju pojedinci predstavljaju tako i na polju napretka industrije i društva u celini.

Naši ispitanici su imali priliku da pohađaju program TRAIN koji se realizuje u okviru Univerziteta u Beogradu i iskazuju veoma pozitivno mišljenje o njemu. Ispitanici ne samo da taksativno navode značaj svih modula iz palete obuka TRAIN programa i ističu značaj istih za dalji rad i karijeru, već program smatraju primerom dobre prakse za razvoj transferabilnih veština koji može biti polazna osnova za dalji razvoj ovakvih programa. TRAIN program jeste nastao iz težnje da se zadovolje potrebe nastavno-naučnog kadra Univerziteta u Beogradu, ali može poslužiti kao model i polazna tačka od kog treba krenuti u kreiranje i realizaciju programa transferabilnih veština koji bi bio dostupan svim zainteresovanim kandidatima, a pogotovu studentima doktorskih studija. Navedenom ide u prilog da ispitanici iz različitih naučnih grupacija isto razmišljaju: transferabilne veštine treba da postanu deo kurikuluma doktorskih studija i nužno je da se svi studenti doktorskih studija, bez obzira na naučnu oblast kojom se bave, usavršavaju iz oblasti transferabilnih veština.

Univerzitet u Beogradu ne treba da teži kreiranju programa transferabilnih veština jer to predstavlja trend u svetu ili zbog dominantnog modela „ekonomije znanja” koji trenutno prevladava u teorijskom diskursu, već zbog komparativne prednosti u odnosu na druge univerzitete u zemlji, regionu, ali i na širem geografskom području, kao i zbog činjenice da na taj način otvara nove mogućnosti studentima doktorskih studija. Prikazana istraživanja koja se odnose na uvođenje programa za razvoj transferabilnih veština u Evropi i svetu jasno ukazuju na nedostatke trenutnih sistema iz oblasti veština neophodnih kandidatima doktorskih studija i predlažu model koji ima za cilj unapređenje postojećeg stanja. Do sličnog zaključka se dolazi i na osnovu rezultata našeg istraživanja sprovedenog na uzorku koji su većinom činili „mlađi” istraživači koji su nedvosmisleno i jasno dali svoje mišljenje: uvesti programe transferabilnih veština u kurikulume doktorskih studija bez obzira na oblast istraživanja. Institucionalni okvir postoji, kao i model koji može biti dobra smernica za dalju realizaciju. Ekonomski najodrživije rešenje možda jeste stvaranje modela gde bi Univerzitet zajedno sa svojim članicama finansirao projekat transferabilnih veština dostupan svim zainteresovanim kandidatima. Na taj način, indirektno, dolazi i do stvaranja čvršćih veza između samog Univerziteta i njegovih članica, ali i između samih članica unutar Univerziteta.

Interna dokumenta Univerziteta, a koja se odnose na unapređenje rada i proveru kvaliteta studijskih programa, predstavljaju osnov za kreiranje i sprovođenje programa transferabilnih veština na doktorskim studijama Univerziteta u Beogradu. To je pre svega Statut Univerziteta u Beogradu, koji Članom 58. definiše rad Odbora za obezbeđenje i unapređenje kvaliteta, koji ima za zadatak da planira, analizira i upravlja postupcima vrednovanja celokupnog sistema visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu.³⁰ Zatim, Strategija obezbeđivanja kvaliteta, koja ima za cilj praćenje i unapređenje sistema kvaliteta na Univerzitetu u Beogradu³¹, kao i Politika kvaliteta, koja jasno definiše operativne ciljeve Univerziteta u Beogradu, i to: unapređenje kvaliteta studijskih programa, kao i unapređenje znanja i kompetencija nastavnog i nenastavnog osoblja.³² Za kreiranje i realizaciju programa za razvoj transferabilnih veština, pored pravnog osnova, postoji i realna institucionalna mogućnost – Centar za obezbeđenje kvaliteta Univerziteta u Beogradu, osnovan na osnovu Pravilnika o standardima i postupcima za

³⁰ „Statut Univerziteta u Beogradu”, *Glasnik Univerziteta u Beogradu*, broj 201, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2018, str. 27.

³¹ „Strategija obezbeđivanja kvaliteta”, *Glasnik Univerziteta u Beogradu*, broj 175, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2013, str. 4.

³² „Politika kvaliteta Univerziteta u Beogradu”, *Glasnik Univerziteta u Beogradu*, broj 175, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2013, str. 1–3.

obezbeđivanje kvaliteta.³³ Drugim rečima, uvođenje programa za razvoj transferabilnih veština na doktorske studije, institucionalno, može biti izvedeno kroz Centar za obezbeđenje kvaliteta rada Univerziteta, što može biti korak ka uvezivanju i centralizaciji, za početak kroz module transferabilnih veština dostupne doktorandima različitih fakulteta Univerziteta u Beogradu.

BIBLIOGRAFIJA

- [1] Bernstein Bianca (et al.), "The Continuing Evolution of Research Doctorate", in: Maresi Nerad and Barbara Evans (Eds.), *Globalization and its impacts on the quality of PhD education: Forces and forms in doctoral education worldwide*. Sense Publishers, Rotterdam, 2014, pp. 5–30.
- [2] Bodroški Spariosu Biljana, *Univerzitetsko obrazovanje pred stalnim izazovima*, Institut za pedagogiju i andragogiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2017.
- [3] "Bologna Seminar. Doctoral programmes for the European Knowledge Society", Salzburg, 2005, p. 2. Available from: <https://eua.eu/downloads/publications/salzburg%20recommendations%202005.pdf> (Accessed August 14, 2020).
- [4] Canadian Association for Graduate Studies, *Professional skills development for graduate students*. Available from: <https://cags.ca/documents/publications/working/Prof%20skills%20Dev%20for%20Grad%20Stud%20Final%2008%2011%2005.pdf> (Accessed August 14, 2020).
- [5] Dwyer A. Carol, Millett M. Catherine, Payne G. David, *A Culture of Evidence: Postsecondary Assessment and Learning Outcomes*, Princeton, N.J., 2006.
- [6] Hatala John Paul, Fleming R. Pamela, "Making Transfer Climate Visible: Utilizing Social Network Analysis to Facilitate the Transfer of Training", *Human Resource Development Review*, 6 (1), pp. 33–63.
- [7] "Joint declaration of the European Ministers of Education – The Bologna Declaration of 19 June 1999". Bologna, Italy, 1999, pp. 1–3. Available from: http://www.magna-charta.org/resources/files/BOLOGNA_DECLARATION.pdf (Accessed August 14, 2020).
- [8] Kenny Anthony, *Medieval Philosophy: A New History of Western Philosophy*, Vol. 2, Oxford University Press, UK (2005).
- [9] Koryakina Tatyana, Sarrico S. Cláudia, Teixeira N. Pedro, "Universities' Third Mission Activities: Challenges to Extending Boundaries", in: Emanuela Reale and Emilia Primeri (Eds.), *The Transformation of University Institutional and*

³³ „Pravilnik o standardima i postupcima za obezbeđivanje kvaliteta”, *Glasnik Univerziteta u Beogradu*, broj 174, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2013, str. 93–105.

- Organizational Boundaries*. Sense Publishers, Rotterdam, The Netherlands, 2015, pp. 63–83.
- [10] Nerad Maresi, Rudd Elisabeth, Morrison Emory and Picciano Joseph, *Social Science PhDs, Five+ Years Out: A National Survey of PhDs in Six Fields*. CIRGE Report 2007-01. Seattle, Wash.: CIRGE. 2007.
- [11] Nerad Maresi, "Introduction – Converging Practices in PhD Education", in: Maresi Nerad and Barbara Evans (Eds.), *Globalization and its impacts on the quality of PhD education: Forces and forms in doctoral education worldwide*. Sense Publishers, Rotterdam, The Netherlands, 2014, pp. 1–5.
- [12] Neyes Ludwig, *Course Guide for PhD Transferable Skills Courses*, University of Luxembourg, Luxembourg, 2016.
- [13] Organization for Economic Co-ordination and Development, *Transferable Skills Training for Researchers, Supporting Career Development and Research*. OECD Publishing, Paris, France, 2012. Available from: https://read.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/transferable-skills-training-for-researchers_s_9789264179721-en#page4 (Accessed August 14, 2020).
- [14] „Politika kvaliteta Univerziteta u Beogradu”, *Glasnik Univerziteta u Beogradu*, broj 175, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2013.
- [15] „Pravilnik o standardima i postupcima za obezbeđivanje kvaliteta”, *Glasnik Univerziteta u Beogradu*, broj 174, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2013.
- [16] Radivojevic Der Anetta, „Stvaranje klime za prenos znanja i veština u radnoj organizaciji”, u: Miomir Despotović (ur.), *Andragoške studije*, broj I, april 2010, str. 77–90.
- [17] Roberts Sir Gareth, *SET for success: The supply of people with science, technology, engineering and mathematics skills*. Available from: http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.hm-treasury.gov.uk/d/robertsreview_introch1.pdf, (Accessed August 14, 2020).
- [18] „Statut Univerziteta u Beogradu”, *Glasnik Univerziteta u Beogradu*, broj 201, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2018.
- [19] „Strategija obezbeđivanja kvaliteta”, *Glasnik Univerziteta u Beogradu*, broj 175, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2013.
- [20] Zomer Arend and Benneworth Paul, "The rise of the university's Third Mission", in: J. Enders, H. F. de Boer & D. Westerheijden (Eds.), *Reform of higher education*, Sense Publishers, Rotterdam, The Netherlands, 2011, pp. 81–103.

Nikola Savić

TRANSFERABLE SKILLS IN HIGHER EDUCATION
SYSTEM: NEED FOR TRANSFERABLE SKILLS
PROGRAMS IN PHD STUDIES CURRICULA
AT THE UNIVERSITY OF BELGRADE

Abstract

The aim of the research was to examine and determine opinion of doctoral students of the University of Belgrade regarding the possibility to introduce transferable skills into the curriculum of doctoral studies at the University. Transferable skills are those skills and knowledges that could be useful in various job related situations and professional environments. These skills, often called soft skills, are not directly linked to the specific research field one performs within. Some of them are communication skills, leadership, organizational skills, presentation skills, networking & teamwork, etc. These are obviously universal knowledges and skills easy to transfer from one environment to another equally useful in various professional positions. European reports show that the number of the universities with transferable skills in curricula of doctoral studies has increased for 50% in the past ten years. Our research has shown necessity for the inclusion of the transferable skills into curricula of doctoral studies at the University of Belgrade.

Key words

transferable skills, doctoral studies, University of Belgrade, higher education.